

Studia Biblica Slovaca

Ročník 9

2017

Číslo 2

Offprint

Studia Biblica Slovaca je recenzovaný vedecký časopis zameraný na skúmanie Svätého písma Starého a Nového zákona predovšetkým zo stránky filologickej, historickej, exegetickej a teologickej.

Ročník IX (2017), číslo 2

Vydáva Rímskokatolícka cyrilometodská bohoslovecká fakulta Univerzity Komenského v Bratislave, Kapitulská 26, 814 58 Bratislava 1, IČO 0039786510.

Vedecké kolégium/Advisory board: Reimund BIERINGER (Leuven, B) – Georg BRAULIK OSB (Wien, A) – Peter DUBOVSKÝ SJ (Roma, I) – Pavol FARKAŠ (Nitra, SK) – Massimo GRILLI (Roma, I) – Leslie HOPPE OFM (Chicago, USA)

Šéfredaktor: Blažej ŠTRBA (Badín, SK)
Zástupca šéfredaktora: Jozef JANČOVIČ (Bratislava, SK)
Redaktor pre recenzie: František TRSTENSKÝ (Spišské Podhradie, SK)
Výkonný redaktor: Martina KORYTIAKOVÁ (Roma, I)

Redakčná rada /Editorial board: Jaroslav BROŽ (Praha, CZ) – Juraj FENÍK (Košice, SK) – Júlia Daniela ISKROVÁ OP (Ružomberok, SK) – Róbert JÁGER (Košice, SK) – Peter JUHÁS (Münster, D) – Branislav KEUSKA (Ružomberok, SK) – Róbert LAPKO (Košice, SK) – Libor MAREK (Detroit, USA) – Jaroslav RINDOŠ (Bratislava, SK) – Milan SOVA (Bratislava, SK) – Jozef TIŇO (Bratislava, SK) – Gabriela Ivana VLKOVÁ OP (Olomouc, CZ)

Za lektorovanie všetkých článkov zodpovedá redakčná rada.

Jazyková úprava: Dušan Rončák

Obálka: Martin Mičko

Na príprave publikácie sa podieľali Štefan Macko, Zuzana Očkajáková, Cathal Ó Manacháim, Helena Panczová, Július Pavelčík, Daniel Škoviera a Lucilla Mária Tongel'ová SDR.

Príspevky v slovenčine, češtine a v angličtine (od zahraničných autorov) alebo knihy na recenziu prosíme poslať na adresu redakcie *Studia Biblica Slovaca*, Banská 28, 976 32 Badín (Slovakia), redakcia@biblica.sk.

Príspevky sa požadujú v elektronickej podobe, podľa možnosti v textovom editore Microsoft Word. Ak sú používané iné fonty písma pre hebrejštinu a gréčtinu ako v programe BibleWorks, tak upresniť aké, prípadne preposlať používaný font spolu s príspevkom. Príspevok typu štúdia, poznámka alebo reflexia musí byť doplnený abstraktom a jeho anglickou verziou, anglickým názvom príspevku, max. piatimi kľúčovými slovami v slovenčine/češtine a angličtine, zoznamom bibliografie a kontaktom na autora príspevku. Nevyžiadané rukopisy sa nevracajú. Redakcia si vyhradzuje právo upraviť titulok a vykonať potrebnú jazykovú a štylistickú úpravu prijatých príspevkov. Upresňujúce podmienky pre prispievateľov sú dostupné www.biblica.sk.

Články časopisu sú abstrahované v troch svetových periodikách: *Old Testament Abstracts* ISSN 0364-8591, *New Testament Abstracts* ISSN 0028-6877 a *Elenchus of Biblica*.

S povolením Arcibiskupského úradu v Bratislave zo dňa 3. júna 2014

Prot. N. 2229/2014

Studia Biblica Slovaca

Printed in Slovakia, 12/2017.

Vychádza dvakrát do roka.

Cena: 6 €

ISSN 1338-0141

EV 3744/09

RECENZIE

ARTUS, Olivier: Enjeux passés et actuels de l'exégèse du Livre des Nombres, *RB* 123 (2/2016) 161-182. ISSN 0035-0907.

Článok Oliviera Artusa *Enjeux passés et actuels de l'exégèse du Livre des Nombres* má prehľadový charakter a zhŕňa výsledky exegetického výskumu Knihy Numeri za obdobie posledných dvadsať rokov. Autor nadväzuje na svoju prácu, venovanú exegéze Nm 13,1–20,13, uverejnenú v edícii *Orbis Biblicus et Orientalis* v roku 1997. V tej dobe bola Kniha Numeri na periférii exegetického výskumu, ktorý sa sústreďoval na hlavné témy Pentateuchu. V roku 2006 sa situácia zmenila a Knihy Levitikus a Numeri sa dostali z periférie do stredu záujmu exegetov, ako o tom svedčí 55. biblická konferencia Colloquium Biblicum Lovaniense. Od roku 1997 po súčasnosť sa vyvíjali hypotézy o kompozícii Knihy Numeri, o jej jednotnosti, vymedzení ako knihy Pentateuchu, o jej datovaní, ako aj súvisiace sociohistorické hypotézy. Článok vysvetľuje hlavné medzníky tohto vývoja a predstavuje aktuálne perspektívy výskumu Knihy Numeri.

Autor rozdeľuje prehľad tohto vývoja do troch tematických okruhov. Prvým je dosť obširne a do detailov predstavený vývoj diachrónnych hypotéz. Vychádza z „klasických“ komentárov z obdobia dokumentárnej teórie, ktoré rozlišujú dva hlavné typy literárnych tradícií: spisy J, ktoré sú prameňom rozprávania kňazských spisov, a zákony, najčastejšie pokladané za kňazský dodatok. Tiež konštatuje, že v 20. storočí už literárna kritika nevie pomenovať dôvody striedania sa rozprávania a zákonov. Podľa Oliviera Artusa metodologický princíp kritiky foriem dokonca zabránil Martinovi Nothovi položiť si otázku o prípadnej interakcii medzi naratívными a legislatívnymi časťami textu. Autor článku sa tu vracia k svojmu výskumu perikopy o Kadeši (Nm 13,1–20,13) spred dvadsiatich rokov. Jeho výsledkom bolo zistenie, že spisy a rozprávania niesli to isté teologické poslanstvo, ktorého ústrednou témou boli sankcie ako odpoveď na hriech celého

ľudu Izraela. Perikopa ukazuje za sebou idúce vzbury všetkých zložiek ľudu Izraela a zákony z Nm 15 zasa spôsob, akým sa udržiava čistota a svätosť spoločenstva. Dôsledkom úmyselných vín je nečistota spoločenstva, ktorá bráni jeho posväteniu. Preto tí, čo sa ich dopúšťajú, musia byť z neho odstránení. Nm 15,30-31 je takto kľúčom k pochopeniu rozprávania z perikopy o Kadeši. Táto hypotéza spája zákony označené ako „kňazské“ z Nm 15 a predchádzajúce rozprávania (Nm 13–14). Kňazskí autori teda s literárnym a teologickým úmyslom použili rozprávania na vysvetlenie zákonov a tie zasa ako princípy, riadiace rozloženie naratívnych častí knihy. Je zaujímavé, že Olivier Artus nespomína komentár Barucha Levina z roku 1993 s realistickou interpretáciou, že zákony a obrady kňazského prameňa Tóry môžu predstavovať skostnatelú, kánonickú formu, odtrhnutú od živého náboženstva biblických čias.

Ďalšia novinka, ktorú priniesla Artusova práca z roku 1997, sa vzťahuje na históriu kompozície určitých rozprávání, najmä Nm 14. Podľa tejto hypotézy ide o post-kňazský alebo post-deuteronomistický dodatok, spochybňujúci teológiu prísnej individuálnej odplaty, rozšírenej kňazským spisom. V texte boli teda vyčlenené tri vrstvy: staré predexilové prvky, ktoré boli prameňom kňazského spisu v Nm 13–14, pokračujúcom v Nm 16; 20,1-3, napokon dodatky post-kňazské a post-deuteronomistické, zdôrazňujúce Mojžišovu autoritu a účinnosť jeho príhovoru. Niektoré časti Nm 16–18 sa však pokladali za kňazský dodatok, ktorý zdôrazňuje osobitnú autoritu veľkňaza Árona.

Hoci táto diachrónna hypotéza nepreberá klasické myšlienky dokumentárnej teórie, neskúma presné určenie kňazského spisu. Znova otvára otázku myšlienok kritiky foriem a starostlivo odlišuje naratívne a legislatívne vyjadrenia, no bez diskusie prijíma príslušnosť mnohých častí Knihy Numeri ku kňazskému spisu. Od roku 1997 do roku 2007 sa témou debaty stáva určenie kňazského spisu a dáva prednosť hypotéze kňazského Tritoteuchu. Túto debatu začal v roku 1995 Thomas Pola, ktorý navrhol situovať záver kňazského prameňa P do Ex 40, čo znamená, že P absentuje v nasledujúcich knihách, najmä v Knihe Numeri a Knihe Jozue. Ďalšie štúdiá, Eckarta Otta (1997) a Ericha Zengera (2001), navrhujú, že záver P sa nachádza v perspektíve ustanovenia svätyne. Osobitné miesto zaujíma analýza Christoha Nihana (2007), ktorý na základe naratívnych argumentov ukazuje, že záver P nemôže byť skôr ako v Lv 9. Celok Lv 11–16 pokladá za kňazské dielo.

Dôsledkom tohto nového určenia kňazského spisu je situovanie Knihy Numeri ako prostredného prvku medzi dvoma teologicky odlišnými celkami: celkom Gn–Ex alebo kňazským Tritoteuchom na jednej strane a Deuteronómom na druhej strane. Z toho vychádza hypotéza Thomasa Römera (2008) pokladať Knihu Numeri za most „postavený“ medzi kňazským Tritoteuchom a Deute-

ronómiom, ktorého úlohou je dať do súvisu dva literárne celky, ktorých teológie sa rozchádzajú. Podľa tejto hypotézy Kniha Numeri nemá „vlastnú konzistenciu“ a jej jednotnosť je problematická.

Diachrónna hypotéza Reinharda Achenbacha (2003) si všíma hierokratický a teokratický rozmer Knihy Numeri. Rozvíja kompozičnú hypotézu Eckarta Otta a objavuje v Knihe Numeri stopy hexateuchálnej redakcie, ktorá predpokladá deuteronomistickú historiografiu Dt 1–3 (zoznam vyzvedačov a dobýjania odlišný od Nm 13–14). Hexateuchálna redakcia Knihy Numeri sa však nestotožňuje s deuteronomistickou teológiou, čo sa prejavuje najmä vo vzťahu k cudzím národom: prísna separácia ustupuje perspektíve integrácie. Na druhej strane, v Knihe Numeri sa nachádzajú stopy pentateuchálnej redakcie, neskoršej než je hexateuchálna, ktorá kladie dôraz na neporovnateľný charakter osobnosti Mojžiša, na ktorom je založená kánonickosť Pentateuchu. Poslednou etapou kompozície by boli tri za sebou idúce „teokratické reлектúry“, ktoré tvoria základ teokracie a hierokracie perzskej provincie Judsko. Reinhard Achenbach nachádza stopy tejto teokratickej reлектúry v zákonoch a rozprávaniach, ktoré potvrdzujú prednostné postavenie Árona a podriaďujú levitov kňazom. Tieto teokratické korekcie predchádzajúcich redakcií Tóry v Knihe Numeri vysvetľuje faktom, že predstavuje jediné „fluidné“ miesto Tóry, zatiaľ čo ostatné knihy už mali relatívne pevne ustanovenú, protokánonickú literárnu formu. Reinhard Achenbach chcel týmto modelom zdôrazniť hlavné teologické fakty spojené s kompozíciou Knihy Numeri, najmä to, že miesto, ktoré pentateuchálna redakcia vyhradila Mojžišovi, hierokratické reлектúry úplne prehodnotili a dali prvé miesto postave veľkňaza.

Nedávno, v roku 2011, predstavil Rainer Albertz nový diachrónny model pre Knihu Numeri, ktorý určuje viacero kňazských redakcií a dve neskoršie nekňazské. Ďalej sú podľa Albertza kapitoly 25–36 vystavané tak, aby tvorili literárnu jednotku, špecifickú vzhľadom na zvyšok knihy. Úlohou tohto záveru Knihy Numeri je v rámci pentateuchálnej redakcie, ktorá ponúka kompromis medzi kňazskými a deuteronomistickými témami, nahradiť rozprávanie o dobýjaní v Knihe Jozue. No podľa Oliviera Artusa tento model nehovorí o jednotnosti knihy ako takej. Najstaršia vrstva sa interpretuje ako most, ktorý spája Deuteronomium a Tritoteuch, zatiaľ čo Nm 25–36 uzatvára Tetrateuch.

Olivier Artus končí kapitolu o vývoji diachrónnych hypotéz spomenutím komentára Horsta Seebassa (2007), ktorému je bližší starý dokumentárny model, a novej dokumentárnej hypotézy Joela Badena (2012) a konštatuje, že tieto štúdiá neprinášajú nijaký radikálne nový prvok. Podľa neho sú všetky doteraz spomenuté hypotézy výlučne diachrónne a zdôrazňujú kompozíciu Knihy Numeri v kontexte štruktúry Pentateuchu.

Druhý tematický okruh je venovaný jednotnosti Knihy Numeri. Autor článku tu nadväzuje na hypotézu Thomasa Römera, podľa ktorej je Kniha Numeri „prechodom“ medzi kňazskou a deuteronomistickou tradíciou, miestom konfrontácie a reinterpretácie týchto tradícií, „otvoreným“ miestom Tóry a ako také skladiskom literárneho a legislatívneho materiálu, ktorý by inde nenašiel domicil. Skrátka, tento zdanlivý neporiadok umožňuje „v lone“ Tóry koexistenciu dvoch súvislejších celkov – Tritoteuchu a Deuteronomia. Táto hypotéza však dostatočne nepočíta s literárnymi prvkami, ktoré zabezpečujú súdržnosť knihy. Olivier Artus preto robí prehľad synchronných štúdií od roku 1985, ktoré sa pokúšajú charakterizovať kompozíciu Knihy Numeri. Ako prvý uvádza originálny prínos Dennisa T. Olsona. Ten pokladá zoznamy v Nm 1 a Nm 26 za jednotiace časti osnovy Knihy Numeri. Uvádzajú dve veľké časti knihy, zodpovedajúce dvom generáciám Božieho ľudu: jednej, ktorá umiera na púšti, a druhej, ktorá vstúpi do Zaslúbenej zeme. Táto hypotéza spustila vlnu ďalších, ktoré O. Artus nepokladá za potrebné uvádzať. Uvádza len hypotézu Wona W. Leea (2003), ktorá, na rozdiel od Römerovej, trvá na problematickom charaktere literárnej jednoty Knihy Numeri a podľa ktorej následnosť generácií nie je kľúčom k pochopeniu, ale len príkladom sklbenia sankcie a dodržania prísľubu, testu a odpustenia.

Štúdiami T. Römera a W. W. Leea Artus ilustruje metodologické ťažkosti, na ktoré naráža pokus o synchronný a štruktúrny prístup ku Knihe Numeri. Spomína originálnu myšlienku Jacoba Milgroma (1990), myšlienku logiky konkurenčnej a simultánnej lektúry.

Pri synchronnom štúdiu Knihy Numeri ide teda o objavenie literárnej a teologickej súdržnosti, ktorá určuje tento literárny celok ako nezávislú knihu Pentateuchu. Na druhej strane teologická charakteristika knihy môže pomôcť diachrónnemu výskumu histórie jej literárnej kompozície. Artus tu vymenúva niektorých biblistov, podľa ktorých úvod a záver knihy slúžia jasne na jej určenie a odkazujú na to, čo je pre ňu vlastné.

V poslednej časti svojho článku O. Artus uvádza niekoľko postrehov o synchronnej štruktúre Knihy Numeri a o jej literárnej kompozícii. Knihu rozdeľuje na tri časti: témou prvej (Nm 1,1–10,36) je kultová a vojenská organizácia ľudu Izraela, druhá (Nm 11–21) obsahuje rozprávania o neposlušnosti na púšti, tretia (v závislosti od perikopy Nm 20,1–13, ktorá opisuje oslabenie autority vodcov Izraela Mojžiša a Árona a prenecháva miesto novej generácii – Jozemu a Eleazarovi) otvára možnosť novej formy judaizmu, ktorá pripúšťa usadenie sa mimo hraníc Zaslúbenej zeme a solidaritu dvanástich kmeňov, zlučiteľnú so životom v diaspore a vzdialením sa od kultových centier Jeruzalema a Garizimu. Kniha Numeri ponúka originálnu víziu svätosti: za posvätením celej pospolitosti nasleduje hierarchia svätosti.

Artus charakterizuje neskoršiu vrstvu, ktorá uvádza do rozprávania tému svätosti, postavu Árona a zlyhanie Mojžiša a Árona ako „striktne teokratickú“ v tom, že z rozprávania vylučuje všetky ostatné postavy. Tento výsledok, ktorý pokladá post-kňazské dodatky za najmladšie prvky rozprávania (pričom vychádza z kompozície celku Knihy Numeri, ktorá ju určuje ako samostatnú knihu Pentateuchu), teda popiera výsledok štúdií spred dvadsiatich rokov.

Olivier Artus uzatvára článok tvrdením, že v kompozícii Knihy Numeri sa takto rozlišujú dve hlavné štádiá: stavba Pentateuchu, keď sa podľa hypotézy T. Römera a E. Otta spája kňazský Tritoteuch s Deuteronomiom, a neskoršie perzské obdobie a začiatok helenistického, keď kniha, obsahujúca mnohé legislatívne dodatky, integruje judský i samaritánsky judaizmus (postavy Kaleba a Jozueho), v ktorom je autorita veľkňaza nepopierateľná. No berie do úvahy aj alternatívnu formu judaizmu, ďaleko od chrámu, ktorú symbolizuje dva a pol kmeňa v Zajordánsku.

Adriana Alexyová
doktorandka na RKCMBF UK
Kapitulská 26
814 58 Bratislava
Slovenská republika

BRAULIK, Georg: *Studien zu Buch und Sprache des Deuteronomiums* (SBAB 63), Stuttgart: Katolisches Bibelwerk GmbH, 2016. 312 s. ISBN 978-3-460-06631-1.

Stuttgarter Biblische Aufsatzbände (SBAB) je biblická edícia z vydavateľstva Katolisches Bibelwerk, ktorej jednotlivé zväzky sú kolekciami 15 až 20 nemeckých alebo anglických jazykových esejí, alebo vedeckých štúdií, od učenca z oblasti biblických štúdií či už Starého, alebo Nového zákona. Dlhoročným editorom tejto edície bol Norbert Lohfink SJ, ktorý je aj jej hlavným spoluza-kladateľom spolu s Georgom Braulikom OSB. Dnes už emeritnému profesorovi benediktínovi Braulikovi vyšli v tejto edícii už štyri zväzky. Prvý z nich *Studien zur Theologie des Deuteronomiums* (SBAB 2; 1988) bol v nej starozákonným debutom. Nasledujúce ostatné dva (SBAB 2), *Studien zum Deuteronomium und seiner Nachgeschichte* (SBAB 33; 2001) a *Studien zu den Methoden der Deuteronomiumexegese* (SBAB 42; 2006), dosvedčujú, že Braulikov výskum sa upriamoval na centrum starozákonnej teológie – na Deuteronomium.

Aj štvrtý Braulikov zväzok a už 63. v SBAB, po obsahu (s. 7 – 8) a pred-slove (s. 9 – 10), predkladá dvanásť štúdií (s. 11 – 299), ktoré publikoval v rokoch 2007 – 2015. Ako uvádza nadpis zväzku, všetky príspevky majú spoločného menovateľa – Knihu Deuteronomium, s ktorej výskumom a výkladom Braulik

Contents

Treaties

<i>Mykhaylyna KLUSKOVÁ</i> The Motif of Land as an Object of Ownership in Psalm 37	137-152
<i>Martina KORYTIAKOVÁ</i> On the Meaning of εἰς παρεμβολὰς αὐτοῦ in Jdt 16:2b	153-174
<i>Pavel VILHAN</i> The Book of Sirach Full of Inspiration	175-185
<i>Alfio Marcello BUSCEMI</i> Paul of Tarsus and Mother Church of Jerusalem	186-207
<i>Helena PANCZOVA</i> The Technique of Translating from Biblical Greek (4): An Analysis of the New Slovak Translation of Psalms 50(51)– 74(75) According to the Septuagint	208-249

Notes

<i>Blažej ŠTRBA</i> The Influence of the Latin <i>misericos</i> on the New Testament Translation “merciful”	250-259
Reviews	260-277
Communications and References	278-282

Obsah

Štúdie

<i>Mykhaylyna KLUSKOVÁ</i> Motív zeme ako predmetu vlastníctva v Žalme 37	137-152
<i>Martina KORYTIAKOVÁ</i> On the Meaning of εἰς παρεμβολὰς αὐτοῦ in Jdt 16:2b	153-174
<i>Pavel VILHAN</i> Kniha Sirachovcova plná inšpirácie	175-185
<i>Alfio Marcello BUSCEMI</i> Pavol z Tarzu a materská Cirkev z Jeruzalema	186-207
<i>Helena PANCZOVÁ</i> Technika prekladu z biblickej gréčtiny (4): Analýza nového slovenského prekladu žalmov 50(51)–74(75) podľa Septuaginty	208-249

Poznámky

<i>Blažej ŠTRBA</i> Vplyv latinského <i>misericors</i> na novozákonnú prekladovú voľbu „milosrdný“	250-259
Recenzie	260-277
Správy a oznamy	278-282